

ВІДГУК

**офіційного опонента, к. і. н., доц. Т. В. Васильчук на дисертацію
В. М. Короля «Навчальні заклади системи трудових резервів
у період відбудови економіки України (1943–1950 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
зі спеціальності 07.00.01 – історія України.**

Багатовимірність цивілізаційного поступу людства дозволяють фаховому історичному об'єкту обрати предметом своїх наукових уподобань будь-які рівні хронологічні рамки, географічні межі, проблемні поля історіографічних практик. Але обраний вектор наукової розвідки лише тоді наближає нас до омріяної, майже нездійсненої, трансцендентної буття істини, коли кроки, що їх робить дослідник, фанат своєї справи, здійснюються в унісон з його душевним наснагою та дослідницьким досвідом. Обрана автором тема дослідження, яка на перший погляд вдається простою, фактологічно багатою, темпорально наближеною та ще й пов'язаною з модерною «історією робітництва», насправді ставить перед неофітом багато перепон для «правильного» сприйняття предмету наукового вивчення на фоні доволі контраверсійного об'єкту дослідження.

Отже, зразу варто відмітити, що актуальність представленої дисертації не викликає сумнівів. З одного боку, вона є першою комплексною роботою, присвяченою всебічному дослідженню діяльності навчальних закладів трудових резервів України у період відбудови економіки 1943–1950 рр., чим визначається і наукова новизна праці В. М. Короля. З іншого боку, не можна забувати і про важливе суспільне значення роботи дисертанта, оскільки вона ретроспективно вивчає вітчизняну професійно-технічну освіту, яка на даний час перебуває у стані реформування. Досвід минулих перетворень у даній галузі, до того ж в умовах війни та повоєнної відбудови, певною мірою схожих із сучасною ситуацією в країні, безперечно становить значну цінність.

Структура дослідження чітка й логічна, відповідає поставленим меті та завданням. До складу роботи входять анотація, перелік скорочень, вступ, п'ять розділів (13 підрозділів), висновки, список використаних джерел та літератури, додатки. При підготовці дисертації автором виконано усі вимоги щодо її оформлення.

У вступній частині роботи автор обґрунтовує актуальність обраної тематики, формулює мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, презентує теоретико-методологічні засади, виокремлює хронологічні рамки та географічні межі дослідження.

Перший розділ, як і вимагають доволі суворі канони історичного дослідження, занурюють нас в історіографічний огляд, аналіз джерельної бази та методологічного забезпечення дослідження. Поділ історіографії питання на радянську (з усталеною триетапною періодизацією), сучасну українську та зарубіжну є абсолютно логічним і обґрунтованим. Характеризуючи праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, дослідник актуалізує як уже розроблені аспекти теми, так і вказує на ті, що потребують детального опрацювання. Дисертант демонструє також обізнаність у доробку науковців з суміжної проблематики (історія робітничої верстви, історія вітчизняної економіки тощо).

Автором проведено значну евристичну роботу. Досліджено документи з 2 центральних та 8 регіональних архівосховищ. Разом для аналізу використано 125 одиниць зберігання з 26 фондів. Більшість документів були вперше введені до наукового обігу. Маючи у розпорядженні матеріали з обласних архівів усіх географічних частин України – Сходу (Донецький, Луганський, Харківський), Заходу (Львівський, Рівненський), Півночі (Сумський), Півдня (Запорізький, Одеський) – автор отримав змогу висвітлити регіональну специфіку діяльності системи трудових резервів. Також долучено дані опублікованих документів та матеріалів, преси 1943-1950 рр., а також джерела особового походження (мемуари, автобіографічні твори, усна історія).

Слід схвально відмітити методологічні засади дослідження В. М. Короля, яким було застосовано міждисциплінарний підхід з використанням

дослідницьких прийомів як історії, так й інших наук (соціології, правознавства, психології, математичної статистики).

У другому розділі дисертації автор характеризує динаміку кількісних та якісних змін мережі навчальних закладів системи трудових резервів та їх ресурсного забезпечення, зокрема матеріальної бази і кадрового складу. Дисертантом вдало аналізуються географічні особливості розміщення та структури управління досліджуваними навчальними закладами, подано доповнену їх типологію з характеристикою окремих видів.

Можна погодитися з думкою дослідника, що державна політика заощадження коштів, необхідних для відбудови та розвитку профтехосвітньої галузі, нестача адміністративно-педагогічних кадрів та недосконала модель управління персоналом заважали ефективному функціонуванню шкіл та училищ.

У третьому розділі представленого дослідження проаналізовано особливості комплектування закладів трудових резервів учнівським контингентом. Відображено процес мобілізації молоді, його агітаційно-пропагандистський супровід та ефективність щодо залучення представників різних соціальних груп. Досконало препаровані кількісні характеристики мобілізованої молоді. Однак аналогічне дослідження учнівства в якісній площині (розподіл за віком, статтю, походженням, рівнем освіти) проведено менш детально, що, зрештою, пояснюється гіршою інформативною репрезентативністю джерел щодо даного аспекту.

Особливої уваги заслуговує підрозділ 3.2, в якому вивчається проблема збереження учнівського контингенту. Визначено, що головною причиною дострокового вибуття молоді із закладів трудових резервів, були втечі мобілізованих. Автором обґрунтовано тезу про неефективність впливу кримінального переслідування «дезертирів» на зниження рівня втеч. Слушно зазначено, що тільки покращення матеріально-побутових та соціальних умов життя трудрезервників дозволяло втримати їх у закладах освіти.

Четвертий розділ поданої дисертації присвячено вивченню навчально-виховного процесу та учнівського дозвілля в системі державних трудових резервах. Автору вдалося детально реконструювати перебіг підготовки молодих робітників з врахуванням його відмінностей у різних типах навчальних закладів. Акцентовано увагу на практично безкоштовному використанні праці трудрезервників, що забезпечувало виконання курсу влади на самоокупність профтехосвіти. Було проаналізовано зміст та шляхи реалізації позанавчальної виховної роботи. Вважаємо слушним твердження автора про політико-ідеологічну спрямованість організованого дозвілля і використання виключно авторитарної педагогіки в системі трудових резервів.

У п'ятому розділі дисертації автор зосереджується на дослідженні повсякденного побуту трудрезервників. Окремо розглядаються питання харчового та речового забезпечення, умов проживання учнівської молоді досліджуваних закладів. Популярні останнім часом студії з історії повсякдення ще ніколи не пов'язувалися безпосередньо із соціумом учнів системи трудових резервів. Відтак, цим пояснюється неординарність цієї частини дослідження.

Дисертант на численних прикладах доводить, що в умовах загального низького рівня життя населення у період відбудови офіційно встановлені норми матеріально-побутового забезпечення учнів вважалися цілком задовільними і були привабливими для підлітків, позаяк в реальності вони здебільшого не виконувалися. Зрештою, цим фактом пояснюється і високий рівень втеч з навчальних закладів.

Не викликають заперечень ґрунтовні та виважені висновки дослідження В. М. Короля, які повною мірою відображають результати дисертаційної роботи і підтверджують заявлені у вступі думки про їх наукову новизну та актуальність. Рекомендації, запропоновані дисертантом, підсилюють практичне значення праці.

Цінним доповненням до теоретично-фактологічного матеріалу дисертації є додатки, які ілюструють найважливіші аспекти діяльності закладів системи трудових резервів та повсякденного життя їх вихованців.

Автореферат вповні віддзеркалює зміст дослідження та відповідає офіційним вимогам щодо оформлення авторефератів кандидатських дисертацій. Основні положення роботи знайшли відображення у 9 наукових статтях, 6 з яких опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, 3 – у зарубіжних наукових журналах (у тому числі одна стаття – у виданні, що індексується наукометричною базою Scopus). Апробація дослідження відбувалася на 14 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційний проект В. М. Короля все ж маємо висловити і певні зауваження:

1. У дисертації автором серед зарубіжної історіографії проаналізовано публікації західних та російських учених. Водночас не вказано, чи проводився пошук сучасних праць з історії системи державних трудових резервів серед доробку науковців з пострадянського простору (Азербайджану, Білорусі, Вірменії та ін.) та країн Сходу (Китаю, Кореї, Японії тощо). Якщо така пошукова робота відбувалася, але не принесла результатів, то все одно бажано було б зазначити про це;

2. Під час аналізу джерельної бази дослідження не згадано про речові джерела. Однак у підрозділі 5.2 дисертант, здійснюючи опис учнівської уніформи, посилається на додаток Н, що містить фото збереженої форми трудрезервників, яке експонується у Музеї освіти і науки Сумщини (с. 233). Відтак, варто було охарактеризувати використані речові джерела та їх інформаційний потенціал;

3. Вивчаючи питання агітаційного забезпечення процесу мобілізації молоді до закладів трудових резервів автору варто було б до числа документального забезпечення залучити більше візуальних матеріалів (плакатів, листівок, фотографій);

4. Деякі фрагменти роботи, зокрема у другому та п'ятому розділі, переобтяжено великою кількістю конкретного фактичного матеріалу, що ускладнює сприйняття тексту;

5. У тексті дисертації зустрічаються незначні повтори. Зокрема, на с. 114 у стислому вигляді нагадується інформація, вже викладена у підрозділі 2.1.

Однак висловлені зауваження носять рекомендаційний характер і не применшують наукових здобутків В. М. Короля.

Незважаючи на окремі недоліки, дисертація «Навчальні заклади системи трудових резервів у період відбудови економіки України (1943–1950 рр.)» є самостійним, оригінальним дослідженням, що розкриває актуальну тему і на науково-теоретичним рівнем, обґрунтованістю основних положень відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор, Віталій Миколайович Король, заслуговує на присудженні наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
і загальної мовної підготовки
Запорізького національного
технічного університету

Т. В. Васильчук

